

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

КОВАЛЬЧУК Тетяна Григорівна

**ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ**

Спеціальність: 12.00.06 - земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсове право.

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

КИЇВ - 1996

Л.в. 35.666

Дисертацію в рукопис

Робота виконана на кафедрі трудового, земельного і екологічного права Київського університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник - Академік Української екологічної академії наук, Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор В. І. Андрейцев

- Офіційні опоненти: 1. - Лауреат Державної премії України, доктор юридичних наук, професор, академік Української екологічної академії наук, член-кор. Академії правових наук В. К. Попов.
2. - Кандидат юридичних наук, доцент М. І. Малишко.

Провідна організація: - Юридичний інститут Одеського державного університету імені І. Мечникова

Захист відбудеться " 29 " жовтня 1996 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.01.43 в Київському університеті імені Тараса Шевченка (252601, м. Київ, вул. Володимирська, 64, в ауд. 253).

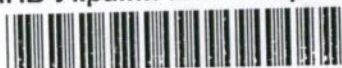
З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Тараса Шевченка (252601, м. Київ, вул. Володимирська, 64).

Автореферат розіслано "23" Вересня 1996 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат юридичних наук

О. М. Вінник

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00759996 (2)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Продукти харчування, як відомо, є винятково важливими і незамінними у життєдіяльності людини. В умовах екологічної кризи вони повинні бути не тільки якісними, тобто мати сукупність властивостей для задоволення фізіологічних потреб людини в їжі, а й екологічно безпечними для її життя і здоров'я.

За повідомленням гігієністів, від 30 до 80% (залежно від місцевих умов) токсичних хімічних речовин потрапляє в організм людини з навколишнього природного середовища також із продуктами харчування. Такі речовини накопичуються і негативно впливають на стан здоров'я людини: знижують імунізаційні функції, викликають інтоксикацію організму, мутагенні, канцерогенні афекти, прискорюють процеси старіння та інші негативні патологічні і генетичні зміни фізіологічного стану людини.

Питанням забезпечення населення України якісними та екологічно безпечними продуктами харчування приділялась увага на державному рівні.

У Національній доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні за 1993 р. вказувалося, що результати багатьох наукових досліджень свідчать про тісний зв'язок між захворюваністю і низькою якістю та небезпекою продуктів харчування, що є однією з причин різкого погіршення здоров'я населення України.

Отже, актуальною проблемою сьогодення є забезпечення екологічної безпечності продуктів харчування для життя і здоров'я людини - відсутності ризику для генетичних, патологічних та інших змін в організмі людини. Забезпечити

реалізацію цієї проблеми
АН України

покликане чинне законодавство України, аналізу, ситематизації і вдосконаленню якого присвячене дане наукове дослідження.

Ступінь розробки в спеціальній і еколого-правовій літературі. В еколого-правовій літературі бракує спеціальних досліджень щодо правового забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування.

Вчені-юристи досліджували в основному проблеми якості продукції. Це, зокрема, роботи Л.І.Брославського, В.П.Грибанова, М.Б.Ємельянової, А.М.Запорожця, Л.А.Куніка, В.В.Луця, В.К.Ма-мутова, В.Л.Наумова, В.М.Огризкова, В.Ф.Опришка та інших.

Правові проблеми якості продуктів харчування розглядались у роботах Ч.Б.Базаржапова, М.С.Пашової, В.Н.Петрини, А.А.Райляна, З.Ф.Олейнікової.

Окремі правові проблеми екологічної безпеки, в тому числі міжнародно-правові аспекти, розглядались у роботах В.І.Андрейцева, М.М.Бринчука, О.К.Голіченкова, О.С.Колбасова, М.І.Ма-лишка, В.В.Петрова, А.С.Тимошенка, С.В.Чиркина та інших авторів.

Правові проблеми безпеки сільськогосподарської продукції та її екологічної безпеки в процесі виробництва розглядались у роботах О.М.Козир, Ш.Х.Файзієва та інших авторів.

Актуальність та недостатня розробка правової проблеми забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування обумовили вибір її як теми дисертаційного дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз суспільних відносин у сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування та механізму їх правового регулювання, виявлення прогалин у чинному законодавстві, розробка пропозицій щодо його вдосконалення. Вказаної мети досягасмо завдяки:

- аналізу еколого-правових норм, визначенню їх ролі й місця в системі забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування;

- науковому обґрунтуванню державно-правового механізму забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування;

- виявлення недоліків і прогалин у системі правового забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування;

- формулюванню наукових рекомендацій щодо вдосконалення законодавства в сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування.

Методологічні й теоретичні засади дослідження.

Методологічну та загальнотеоретичну базу дисертації складають наукові положення матеріалістичної діалектики, теорії пізнання, вчення про закономірності взаємодії суспільства і природи, людини і довкілля. Проблеми регулювання правового забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування розглядаються у взаємозв'язку з реалізацією права громадян на споживання екологічно безпечних продуктів харчування.

У процесі дослідження використовувалися комплексний, системно-структурний, порівняльний, правовий аналіз, синтез, оцінка та інші методи наукового дослідження. Вивчалось чинне законодавство, а також відомчі нормативні акти, правозастосовча практика, публікації в періодичних виданнях.

Теоретичні висновки і практичні пропозиції дисертаційного дослідження базуються на аналізі праць відомих вчених-правознавців, у тому числі в галузі екологічного права: С.С.Алексєва, В.І.Андрейцева, С.Б.Байсалова, Л.К.Воронової, С.В.Гавриша, А.П.Гетьмана, В.П.Грибанова, О.К.Голіченкова, Н.Б.Ємельянової, М.І.Єрофєєва, І.А.Іконицької, Л.В.Коваля, О.С.Колбасова, С.М.Кравченко, М.І.Краснова, В.В.Круглова, М.І.Малишка, В.К.Мамутова,

В.Л.Мунтяна, В.В.Носіка, І.Ф.Панкратова, В.В.Петрова, В.К.Попова, О.О.Погребного, Ю.С.Шемшученко, О.С.Шестерюка, В.В.Янчука та ін.

У процесі роботи над дисертацією використані також праці філософів (Р.А.Зобова, І.Ф.Лук'янова, В.І.Свідерського, А.І.Уймова); економістів (Л.М.Бадалова, А.В.Гличева, Н.С.Перекаліної та ін.); лікарів, біологів, хіміків (Р.Д.Габовича, М.Ф.Ізмерова, Ф.Карцева, Л.І.Кузубової, Л.С.Припутіної, В.Соколова тощо) та інших фахівців.

У ході дисертаційного дослідження вивчалось також чинне законодавство зарубіжних країн.

Окремі практичні пропозиції дослідження базуються на аналізі практики забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування Міністерством охорони здоров'я України, Державним комітетом у справах захисту прав споживачів, іншими центральними та місцевими органами державної виконавчої влади.

Наукова новизна дослідження. Це перше в еколого-правовій літературі дослідження і обґрунтування державно-правового механізму забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування.

Новизна дослідження характеризується положеннями, які виносяться на захист.

1. Обґрунтування визначення поняття екологічної безпеки продуктів харчування як стану розвитку суспільних правовідносин, за якого сукупність державно-правових, організаційних, науково-технічних та інших засобів спрямована на забезпечення охорони життя і здоров'я людини, в тому числі навколишнього природного середовища, від екологічно небезпечних продуктів харчування шляхом дотримання юридичними і фізичними особами нормативів гранично допустимого вмісту шкідливих речовин у цих продуктах на стадіях їх виробництва, переробки, зберігання, транспортування та реалізації.

2. Наукові положення, що правове забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування можна розглядати як в об'єктивному, так і в суб'єктивному розумінні. В об'єктивному - як комплексний міжгалузевий правовий інститут, у суб'єктивному - як один із елементів права громадян на екологічну безпеку, що реалізується в процесуально-правових правовідносинах (управлінських, запобіжних і забезпечувальних).

3. Обґрунтування положення, що норми, які регулюють суспільні відносини щодо забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування, містяться в нормативних актах різних галузей права і законодавства і складають юридичні засади комплексного міжгалузевого інституту. З точки зору мети, завдань, предмета правового регулювання цю систему правових норм доцільно розглядати як комплексний інститут екологічного права.

4. Теоретичні положення про механізм правового забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування, який включає: а) систему норм багатьох законів і підзаконних актів, які регулюють суспільні відносини в галузі забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування; б) процесуально-матеріальні правовідносини в сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування; в) структурно-функціональне забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування; г) відповідальність юридичних і фізичних осіб за порушення вимог законодавства в цій сфері.

5. Обґрунтування доцільності створення при Президенті України органу з координації діяльності контрольно-наглядових інстанцій у галузі забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування.

6. Пропозиції про систему гарантій забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування та положення про спеціальні функції управління в галузі забезпечення екологічної безпеки продуктів

харчування (стандартизації, нормування, ліцензування, організації експертизи, екологічне інформування, розгляд спорів).

7. Обґрунтування проекту Закону про екологічну безпеку продуктів харчування та його структурних елементів: 1) загальні засади; 2) право громадян на екологічно безпечні продукти харчування; 3) забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування; 4) обов'язки учасників процесу виробництва і реалізації продуктів харчування; 5) контроль за екологічною безпекою продуктів харчування; 6) відповідальність за порушення законодавства в галузі забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування.

8. Пропозиції про доповнення запропонованих в еколого-правовій літературі проекту Закону про екологічну безпеку та Екологічного кодексу розділами про забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування та внесення відповідних змін і доповнень до Конституції України, Закону про колективне сільськогосподарське підприємство, Закону про захист прав споживачів, Закону про патентування деяких видів підприємницької діяльності, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Порядку заняття торговельною діяльністю та правил торговельного обслуговування.

Теоретичне і практичне значення роботи. Сформульовані в дисертації положення, висновки, пропозиції та рекомендації поглиблюють і розвивають теорію екологічного права в частині наукової розробки положень про формування комплексного міжгалузевого інституту правового забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування та доцільності розробки і прийняття Закону про екологічну безпеку продуктів харчування.

Таке дослідження значно розширює межі знань у сфері правознавства, зокрема:

а) загальної теорії права - уточнення вчення про державно-правовий механізм в частині забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування та його складових;

б) теорії юридичного процесу - дослідження процесуально-правових відносин у сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування, їх класифікація, визначення окремих процедур та їх стадій.

Положення дисертації можуть бути використані при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників, а також при викладанні курсу Екологічне право.

Апробація і впровадження дослідження. Результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в наукових повідомленнях на наукових та науково-практичних конференціях, при розробці глави "Котракція" проекту Господарського кодексу України.

Структура дисертаційного дослідження. Дисертація складається з вступу, двох розділів, що містять п'ять параграфів та списку літератури.

Обсяг дисертації 175 сторінок. Список літератури містить 243 найменування.

ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, ступінь її розробки в спеціальній та еколого-правовій літературі, визначається мета та завдання, методологічні і теоретичні засади, відображається наукова новизна дисертації та положення, пропозиції і рекомендації, що виносяться на захист, висвітлюється її теоретичне та практичне значення, апробація і впровадження дослідження в практику.

У першому розділі - "Юридична природа екологічної безпеки продуктів харчування" - досліджується поняття та зміст екологічної безпеки продуктів харчування, аналізується законодавство у цій галузі та шляхи його вдосконалення.

Особлива увага в дисертації приділяється визначенню понять внутрішньої екологічної безпеки людини та екологічної безпеки продуктів харчування на базі існуючих в юридичній літературі категорій екологічної безпеки та якості продуктів харчування.

На підставі доктринальних підходів і формально-юридичного визначення поняття екологічної безпеки, дисертант зауважує, що законодавчо екологічна безпека визначається як стан навколишнього природного середовища, тобто характеризується як фізичне визначення безпечності, яке ще не забезпечує реальності його гарантування. Констатація природного стану навколишнього середовища не дає можливості розкрити державно-правові важелі його забезпечення. Тому екологічну безпеку доцільно розглядати через сутність суспільних правовідносин, які базуються на відповідних економічних, політичних, соціальних та юридичних засадах. Підставами виникнення цих правовідносин є норми Закону України про охорону навколишнього природного середовища (розділ XI "Заходи щодо забезпечення екологічної безпеки").

Підтримуючи запропонований в еколого-правовій літературі поділ екологічної безпеки за об'єктом впливу на людину на зовнішню та внутрішню (В.Андрейцев), формою останньої є безпека продуктів харчування, дисертант визначає її склад, характеризує основні ознаки та основні структурні елементи.

На підставі проведеного аналізу внутрішню екологічну безпеку пропонується розглядати як стан розвитку суспільних правовідносин, за якого державно-правові, організаційні, науково-технічні та

інші засоби спрямовуються на забезпечення охорони життя і здоров'я людини від впливу екологічно небезпечних речовин та їх сумішей шляхом дотримання юридичними, фізичними особами нормативів екологічної безпеки.

Законодавчо внутрішня екологічна безпека не визначена, але Закон про охорону навколишнього природного середовища серед показників екологічної безпеки виділяє нормативи гранично допустимого вмісту шкідливих речовин у продуктах харчування (ст 33), які, на думку автора, можна розглядати в якості юридичного критерію екологічної безпеки продуктів харчування. Аналіз спеціальної та еколого-правової літератури дозволяє констатувати, що екологічно безпечними виступають виключно якісні продукти харчування. Однак, показники якості не тотожні показникам безпечності. Тому не випадково законодавець вказує на одну із властивостей якості - безпечність продуктів харчування, тобто сукупність шкідливих речовин у них на рівні встановлених санітарно-гігієнічних і екологічних нормативів.

Ретельний аналіз чинного законодавства та практики його застосування свідчить, що забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування здійснюється на рівні об'єктивного (типового) правового регулювання і суб'єктивного (конкретного) забезпечення екологічної безпеки (дотримання показників вмісту шкідливих речовин у продуктах харчування).

Юридично екологічно безпечними продуктами харчування можна вважати такі, що відповідають встановленим екологічним вимогам і показникам, передбаченим у медико-біологічних нормативах, стандартах, технічних умовах тощо на продукти харчування. Але, на думку автора, таке визначення ще не дає можливості розкрити механізм правового забезпечення екологічної

безпеки продуктів харчування. Враховуючи двоохвісневий характер цих правовідносин, дисертант визначає поняття екологічної безпеки продуктів харчування, їх правове забезпечення та характеризує їх складові елементи (суб'єкти, об'єкти та зміст).

Суб'єктами цих правовідносин є громадяни, інші фізичні та юридичні особи та держава; об'єктами споживання - відповідні безпечні продукти харчування, а об'єктами правового захисту виступають життя і здоров'я людини; зміст складають права людини на екологічно безпечні продукти харчування та безпечне навколишнє середовище, яким кореспондують обов'язки всіх інших осіб щодо забезпечення дотримання нормативів вмісту шкідливих речовин у продуктах харчування, які визначені в нормативних актах, і їх утримання від порушення цих прав фізичних осіб.

З огляду на викладене, автор виділяє такі основні ознаки екологічної безпеки продуктів харчування: 1) це стан розвитку суспільних правовідносин у галузі забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування; 2) їх об'єктами виступають життя і здоров'я людини та екологічно безпечні продукти харчування; 3) екологічна безпека продуктів харчування забезпечується сукупністю правових норм, що містяться в різноманітних нормативних актах, та інших юридичних засобів (організаційних структур, процедур, заходів стимулювання і примусу); 4) юридичним критерієм цієї безпеки виступають нормативи гранично допустимого вмісту шкідливих речовин у продуктах харчування.

Відповідно до цього дисертант дає визначення правового забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування, що вноситься на захист.

Далі в роботі дається характеристика нормативних актів, що регулюють відносини в сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування (§ 2), проводиться їх класифікація.

З огляду на чинне законодавство України дисертант стверджує, що норми, які регулюють відносини в сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування містяться в законодавчих і підзаконних актах різних галузей і законодавства. Це, на думку автора, є позитивним, оскільки поглиблюються процеси екологізації чинного законодавства. Однак поки що між ними відсутній певний логічний зв'язок і діалектична єдність, що ускладнює їх систематизацію. Відповідно до мети, завдань, пріоритетів та інших систематизуючих чинників такі норми складають комплексний інститут екологічного права і законодавства.

Ці об'єктивні передумови зумовлюють доцільність інтеграції норм у сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування. З метою подальшої кодифікації в цій сфері, дисертант пропонує розробити єдиний нормативний акт, в якому доцільно було б визначити: права споживачів на екологічно безпечні продукти харчування; права, обов'язки і відповідальність суб'єктів підприємницької та іншої діяльності, які здійснюють виробництво, переробку, зберігання, транспортування і реалізацію продуктів харчування; критерії екологічної безпеки продуктів харчування; функції органів, які здійснюють нагляд і контроль, їх чітке розмежування за дотриманням законодавства в сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування; систему правопорушень, за які встановити юридичну відповідальність.

Автор вважає, що найбільш оптимальною формою такого законодавчого акту міг би стати Закон про екологічну безпеку продуктів харчування і пропонує наступну його структуру: Розділ I.

Загальні засади. Розділ II. Права громадян на екологічно безпечні продукти харчування. Розділ III. Забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування. Розділ IV. Обов'язки учасників процесу виробництва і реалізації продуктів харчування. Розділ V. Контроль за екологічною безпекою продуктів харчування. Розділ VI. Відповідальність за порушення законодавства в галузі забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування.

На підставі проведеного аналізу чинного законодавства України, узагальнення практики його застосування автор обгрунтовує зміст норм та окремих положень запропонованого Закону. Зокрема, у першому розділі доцільно передбачити основні терміни, які застосовуються в Законі (продукти харчування, екологічна безпека продуктів харчування, якість продуктів харчування тощо), мету і завдання Закону, співвідношення цього закону із екологічним законодавством, законодавством про захист прав споживачів, про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення тощо, визначити коло юридичних і фізичних осіб, на які розповсюджуються норми Закону.

У наступному розділі бажано окреслити права громадян на екологічно безпечні продукти харчування, зокрема, на: екологічно безпечні та якісні продукти харчування; отримання повної і достовірної інформації про безпечність продуктів харчування; повернення продуктів харчування особам, які реалізували цю продукцію з порушенням безпечності з вини виробника чи продавця; проведення різних видів експертизи придбаних продуктів харчування у випадках виявлення їх недоброякісного та небезпечного стану; відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю внаслідок вживання небезпечних продуктів харчування, в тому числі витрат, пов'язаних з поновленням здоров'я.

У цьому контексті важливо виділити розділ, норми якого б передбачали обов'язки учасників процесу виробництва і реалізації екологічно безпечних продуктів харчування в частині дотримання встановлених регламентів, екологічних стандартів, технічних умов тощо в процесі виробництва, переробки, транспортування, зберігання і реалізації продуктів харчування; вилучення, утилізації та знищення екологічно небезпечних продуктів харчування за рішенням уповноважених органів контролю і нагляду; проведення сертифікації продуктів харчування, право на оскарження неправомірних рішень уповноважених органів контролю і нагляду та ін.

У другому розділі *“Механізм правового забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування”* досліджується структурно-функціональне, процесуальне забезпечення та юридична відповідальність за порушення законодавства у цій сфері.

Розглядаючи особливості управління в галузі забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування, автор характеризує спеціальні функції в цій сфері: стандартизацію, нормування, ліцензування, організацію експертизи, екологічне інформування та роз'ясд спорів.

Реалізація вказаних функцій органами управління здійснюється за допомогою системи державно-правових заходів. Дисертант підтримує запропонований в еколого-правовій літературі (В. Андрейцевим) розподіл державно-правових заходів у сфері забезпечення екологічної безпеки, їх види і форми, і показує особливості їх реалізації стосовно екологічної безпеки продуктів харчування у наступних формах:

1) організаційно-превентивного спрямування: а) ресстраційно-лицензійна діяльність - сертифікація продуктів харчування; видача дозволів на застосування нових хімічних речовин у процесі вироб-

ництва продуктів харчування; б) експертно-оціночна діяльність - проведення ветеринарно-санітарної, санітарно-гігієнічної експертизи продуктів харчування; здійснення радіологічного, хіміко-токсикологічного, фізико-хімічного контролю за продуктами харчування; в) інформаційно-прогностична діяльність - інформування державних органів про стан захворюваності населення внаслідок споживання екологічно небезпечних продуктів харчування;

2) регулятивно-стимулюючого спрямування: а) нормативно-технічна діяльність - розробка, затвердження і введення в дію нормативів екологічної безпеки, стандартів, технічних умов, державних санітарних норм, гранично допустимих концентрацій хімічних і біологічних чинників у продуктах харчування тощо; б) нормативно-правова діяльність - затвердження інструкцій, наказів, порядків тощо у сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування;

3) розпорядчо-виконавчого спрямування: а) діяльність спеціально уповноважених органів щодо реалізації заходів у галузі забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування - Президента України, Кабінету Міністрів України, Уряду Автономної Республіки Крим та інших органів управління; б) діяльність контрольно-наглядових органів - Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, Міністерства охорони здоров'я України, Державного комітету України у справах захисту прав споживачів, Міністерства України у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації, Міністерства сільського господарства і продовольства України тощо;

4) забезпечувального призначення: а) здійснення запобіжних заходів - шляхом тимчасової заборони виробництва, використання та реалізації продуктів харчування, які не відповідають екологічним,

ветеринарно-санітарним вимогам, не мають гігієнічної регламентації та державної реєстрації, та визнаних шкідливими для здоров'я людини; б) притягнення винних осіб до юридичної відповідальності шляхом накладення штрафів та інших санкцій на винних осіб контролюючими органами за порушення законодавства в сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування.

Проведений аналіз структурно-функціонального забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування показує, що формально-юридично і практично не існує чіткого розмежування повноважень органів у цій сфері (допускається дублювання, неузгодженість функцій, паралелізм в їх діяльності); нормативно не визначено єдині підходи щодо організації контролю за дотриманням вимог щодо екологічної безпеки продуктів харчування, що потребує запровадження систематичного, упорядкованого контролю за екологічною безпекою продуктів харчування та здійснення координації всіх контролюючих органів на рівні виконавчої влади. Тому дисертант вважає за доцільне створити при Президенті України постійно діючий орган з координації діяльності контролюючих органів у галузі забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування.

Існуючі прогалини законодавчого структурно-функціонального забезпечення автор пропонує подолати шляхом закріплення у Законі про екологічну безпеку продуктів харчування спеціального розділу "Контроль за екологічною безпекою продуктів харчування", де передбачити: 1) види контролю у цій галузі (виробничий, державний, громадський); 2) чітку систему органів державного контролю та їх компетенцію щодо здійснення видів контролю в залежності від особливостей об'єктів і характеру показників екологічної безпеки (Мінекобезпеки - щодо забезпечення дотри-

мання екологічних вимог продуктів харчування природного походження, органів Державного санітарно-епідеміологічного нагляду - в частині забезпечення дотримання санітарно-епідемічних вимог, органів Державного ветеринарного нагляду - стосовно продуктів харчування тваринного походження тощо); 3) заходи реагування в результаті виявлення екологічно небезпечних продуктів харчування шляхом: припинення реалізації небезпечних продуктів харчування; закриття підприємства чи підрозділу з виробництва окремих продуктів харчування; вилучення, утилізації та знищення екологічно небезпечних харчових продуктів та інформування населення про небезпеку споживання таких продуктів харчування.

У параграфі 2 "Процесуально-правове забезпечення еко: згічної безпеки продуктів харчування" дисертант визначає підстави виникнення процесуальних правовідносин у цій сфері, їх суб'єктний і об'єктний склади, розкриває зміст та підстави припинення.

Дисертант обґрунтовує доцільність розподілу процесуально-правових відносин у цій сфері на дві групи процедур: а) щодо реалізації функцій управління в сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування (здійснення санітарно-гігієнічної експертизи документації на виробництво продуктів харчування; ліцензування торговельної діяльності) здійснення контролю щодо застосування заходів запобіжного характеру (припинення (заборони) діяльності господарюючих суб'єктів у разі порушення ними норм і вимог екологічної безпеки продуктів харчування) та застосування санкцій примусу (вилучення (конфіскації) небезпечних для здоров'я і життя продуктів харчування). Детально аналізуються стадії зазначених процедур та розкривається їх зміст.

Це дозволяє автору запропонувати у проекті Закону про екологічну безпеку продуктів харчування передбачити спеціальний

розділ "Забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування", норми якого б визначали: 1) ліцензійно-дозвільний характер виробництва і реалізації продуктів харчування; 2) нормування стану безпечності продуктів харчування шляхом дотримання вимог екологічних стандартів, технічних умов, медико-біологічних нормативів; 3) посвідчення екологічної безпеки продуктів харчування сертифікатом безпечності; 4) відповідність встановленим в Україні вимогам екологічної безпеки продуктів харчування, що імпортуються; 5) обов'язковість видалення, переробки, утилізації, знищення екологічно небезпечних продуктів харчування.

Ефективним засобом забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування виступає юридична відповідальність, аналізу якої присвячується останній параграф.

На думку автора, правопорушення в сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування можна віднести до екологічних правопорушень у галузі охорони життя і здоров'я людей (антропоохоронних), зокрема порушень норм і вимог екологічної безпеки. Проте значна частина порушень у цій сфері не врегульована чинним законодавством.

З урахуванням цього пропонується визначити у вказаному Законі про екологічну безпеку продуктів харчування такі види правопорушень: виробництво, переробка або реалізація продукції рослинництва і тваринництва з перевищенням вмістом хімічних і біологічних чинників; недодержання стандартів, санітарних, ветеринарних, гігієнічних, екологічних нормативів і вимог у процесі виробництва, переробки, зберігання, реалізації продуктів харчування; заготівля, переробка з метою реалізації або реалізація радіоактивно небезпечних продуктів харчування; виробництво та реалізація продуктів харчування без сертифіката відповідності

(сертифіката безпеки); реалізація продуктів харчування, заборонених до випуску відповідними державними органами; відсутність необхідної, доступної інформації про екологічну безпеку продуктів харчування. У зв'язку з цим передбачити, що за їх здійснення винні юридичні і фізичні особи можуть притягатись до дисциплінарної, адміністративної, цивільної і кримінальної відповідальності.

У роботі дається характеристика цих видів відповідальності. Дисертант підтримує висловлені в еколого-правовій літературі ідеї про те, що відповідальність у цій сфері бажано будувати на принципах екологічного ризику, тобто за самі факти створення екологічної небезпеки продуктів харчування.

На думку автора, доцільно також виділити норму, яка б передбачала особливості застосування майнової відповідальності у наступній редакції:

"Шкода, заподіяна здоров'ю і життю споживача (захворювання, отруєння, радіаційне ураження, тимчасова або тривала втрата працездатності, інвалідність, смерть) в результаті вживання продуктів харчування, які не відповідають санітарним, гігієнічним, ветеринарним, екологічним та іншим нормам і вимогам, мають рецептурні та інші недоліки, підлягає відшкодуванню в повному обсязі.

Відповідальність перед споживачем за вказану шкоду несе сторона, яка її заподіяла. Право вимагати відшкодування заподіяної шкоди визнається за кожним споживачем, незалежно від того перебував він чи не перебував у договірних відносинах з виготівником (продавцем)".

Склад адміністративних правопорушень пропонується виділити в Кодексі України про адміністративні правопорушення в ст.ст. 168², 168³, 170², 170³, які б передбачали відповідальність за: ухилення від пред'явлення продукції (продуктів харчування) екологічному

контролю; відсутність необхідної доступної інформації про безпеку продуктів харчування; недодержання екологічних стандартів, санітарних норм при виробництві, транспортуванні, зберіганні, реалізації продуктів харчування; виробництво та реалізація продуктів харчування та інших матеріалів без сертифіката відповідності (сертифіката безпеки).

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях автора:

1. Правові аспекти підвищення родючості ґрунтів як засобу забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції // *Современные проблемы охраны и воспроизводства почвенного плодородия: экология, экономика, право. Материалы Межгосуд. науч. семинара (Одесса, 19-21 мая 1994 г.)*. - К.: СОПС України НАН України, 1994. - С. 69-70 - 0.15 др. арк.
2. Правові аспекти охорони земель, збереження і підвищення родючості ґрунтів//*Проблеми земельної реформи в Україні. Мат. науч.-практ. конф. (Київ, 27-28 октября 1994 г.)*. - К.: СОПС України НАН України, 1994. - С.114-115 - 0,2 др. арк.
3. Проблеми забезпечення права громадян на внутрішню екологічну безпеку//*Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку. Короткі тези доп. та наук. повід. республік. наук.-практ. конф. (Харків, 9-11 листопада 1995 р.)*. - Х.: Національна юридична академія України, 1995. - С. 218-220 - 0.25 др. арк.
4. Навчально-методичні матеріали з еколого-правових дисциплін. Ч.2. - К., 1995 (в співавторстві) - 6.0 др. арк.

Kovalchuck T.G. Legal Problems of Food-stuffs Ecological Safety Safe-guarding: Thesis in the form of manuscript presented for Candidate of Juridical Sciences Degree in the specialized field

12.00.06 - Land Law; Agrarian Law; Ecological Law; Environmental Law. Taras Shevchenko Kiyv University, Kiyv, 1996.

New scientific deductions and statements on food-stuffs ecological safety, safe-guading legal problems (conception of food-stuffs ecological safety, its legal safe-guarding) are defended. The deduction on all-round nature of food-stuffs ecological safety safe-guarding legal problems institution, its objective and subjective levels, the legal safe-guarding mechanism structure and substance in this field are substantiated. The draft of food-stuffs ecological safety safe-guarding Law and its structural elements are substantiated as well. The complements on Acts of actual legislation of Ukraine are proposed.

Ковальчук Т.Г. Правовые вопросы обеспечения экологической безопасности продуктов питания.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 - земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсовое право. Киевский университет им. Тараса Шевченко, Киев, 1996.

Защищаются новые научные выводы и положения по правовым вопросам обеспечения экологической безопасности продуктов питания: понятие экологической безопасности продуктов питания и его правового обеспечения. Обосновывается вывод о комплексном характере института правового обеспечения экологической безопасности продуктов питания, его объективном и субъектом уровне, составе и содержании механизма правового обеспечения в этой сфере. Обосновывается проект Закона об экологической безопасности продуктов питания, его структурные элементы; внесение дополнений в акты действующего законодательства Украины.

Ключові слова: екологічна безпека продуктів харчування, механізм забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування.

Подписано к печати 18.09.96 формат 60x84^{1/2}
Объем 1,3 условных печатных листов.
Заказ № 2528 Тираж 100 экз. Бесплатно.
размножено ГЕЦ Минотата Украины ООП

439398

AV 35.666